

УДК 338.2

А. В. Волошин,

к. е. н., старший викладач кафедри менеджменту, маркетингу та підприємництва,

Національний університет "Києво-Могилянська академія"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0632-380X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.8.218

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ ПОЛІТИК СТИМУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЄС В АГРОСФЕРІ

A. Voloshyn,

PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Management, Marketing and Entrepreneurship,

National University of Kyiv-Mohyla Academy

COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE POLICIES STIMULATING COMPETITIVENESS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE AND THE EU

У статті проведено порівняльний аналіз державних політик стимулювання конкурентоспроможності аграрного сектору України та Європейського Союзу. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації українського агро-сектору до європейських стандартів у контексті глобалізації, кліматичних змін та європейської інтеграції, особливо з урахуванням наслідків повномасштабної війни. На основі наукометричного аналізу Rodriguez-Masau (2024), звіту Європейського Парламенту (2024), доповіді OECD (2011) та досліджень українських авторів виявлено ключові відмінності підходів. У ЄС конкурентоспроможність підтримується комплексною Спільною аграрною політикою (САП/САР) через прямі платежі, інвестиції, EIP-AGRI, CIS-YF та CAP Strategic Plans з акцентом на вимірювані результати, TFP, Green Deal і циркулярну економіку. В Україні політика ґрунтується на мобілізації внутрішніх ресурсів підприємств у рамках сталого розвитку (економічні, екологічні та соціальні механізми), але характеризується меншою структурованістю, обмеженим фінансуванням і сировинною орієнтацією. Порівняння за напрямками (фінансова підтримка, інновації, сталість, людський капітал) показало, що політика ЄС є системнішою та ефективнішою. Запропоновано рекомендації щодо гармонізації української політики з САР, впровадження штучного інтелекту та циркулярних практик. Перспективи подальших досліджень охоплюють емпіричне оцінювання впливу інструментів ЄС на українські аграрні господарства

The article conducts a comparative analysis of state policies stimulating competitiveness in the agricultural sector of Ukraine and the European Union. The relevance stems from the urgent need to adapt Ukraine's agrarian sector to European quality standards, environmental requirements, and integration into the single European market amid globalisation, climate change, rising global demand for food and biofuels, and scarcity of land and water resources. For Ukraine, one of Europe's largest agricultural producers and a potential EU member, competitiveness is strategically vital, especially given the full-scale war's destruction of infrastructure, logistical disruptions, and production losses. In the EU, farm competitiveness is supported by the comprehensive multi-level Common Agricultural Policy (CAP), which integrates direct payments, investment support, rural development tools, and risk management mechanisms. EU policy focuses on measurable outcomes such as labour productivity, total factor productivity (TFP), and resilience to external shocks. In Ukraine, support relies primarily on mobilising internal enterprise resources within the sustainable development framework, encompassing economic efficiency, environmental safety, and corporate social responsibility. However, it faces chronic underfunding, technological lag, weak integration of research into practice, and heavy dependence on raw-material exports. Structural differences exacerbate the problem: the EU employs a systemic, programme-targeted

mechanism with clear monitoring indicators (e.g., CAP Strategic Plans), while Ukraine emphasises sustainability criteria but lacks a structured support system. Consequently, Ukrainian products compete unequally with subsidised EU goods on global markets. Global challenges — climate change, Green Deal requirements, artificial intelligence, and the circular economy — necessitate urgent comparative analysis to modernise Ukraine's model and prevent a raw-material orientation that threatens long-term competitiveness and sustainable agricultural development. The study draws on key sources: Rodriguez-Macay et al. (2024) scientometric analysis of 1403 publications (2000—2023) showing Ukraine's leading output (94 articles, 6.87 %) yet low impact (280 citations, 2.49 %; only 35 % in Q1-Q2); Beck et al. (2024) European Parliament report detailing CAP's impact (2014—2027) and differentiated CSP strategies; Mityay et al. (2015) structural model of sustainable development where competitiveness is the main lever via economic, environmental, and social mechanisms; and OECD (2011) highlighting global productivity slowdown and the need for R&D investment. The purpose is to identify key differences and common features and formulate recommendations for Ukrainian policy in the context of European integration. The main material compares policies across financial support (EU: systemic direct payments up to 50-60 % of CAP budget; Ukraine: indirect tools), innovation (EU: EIP-AGRI, AKIS; Ukraine: resource conservation with R&D lag), sustainability (EU: mandatory Green Deal and circular economy; Ukraine: voluntary corporate responsibility), and human capital (EU: CIS-YF and gender strategies; Ukraine: emerging mechanisms). EU policy is more systemic and measurable, while Ukraine's is theoretically strong in sustainability but requires strengthened instruments. Ukraine can enhance competitiveness by harmonising with CAP, adopting circular economy and AI practices, and bolstering support for young farmers and women. Prospects for further research include empirical evaluation of CAP instruments on Ukrainian farms, modelling AI and circular integration, and developing national CAP Strategic Plans post-accession.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільське господарство, підприємство, аграрна політика, сталий розвиток.

Key words: competitiveness, agriculture, enterprise, agricultural policy, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Конкурентоспроможність аграрного сектору є одним із фундаментальних чинників забезпечення продовольчої безпеки економічної стабільності та сталого розвитку як окремих держав так і глобальної економіки в цілому. У сучасних умовах інтенсивної глобалізації прискорених кліматичних змін зростання світового попиту на продовольство та біопаливо а також обмеженості ключових природних ресурсів земельних водних держави змушені активно формувати та вдосконалювати державні політики спрямовані на підвищення продуктивності інноваційності та стійкості сільськогосподарських підприємств. За даними доповіді OECD 2011 *Fostering Productivity and Competitiveness in Agriculture* глобальний попит на продовольство, корми та біопаливо зростає через збільшення населення та що не менш важливіше — зростання доходів. Збільшення обсягів виробництва за рахунок розширення земельних площ та водних ресурсів технічно можливе але стикається з конкуренцією за ці обмежені ресурси. Прогнози вказують що у майбутньому більше

продовольства потрібно буде виробляти зі значно меншою кількістю води ніж сьогодні. Кліматичні зміни додають невизначеності щодо доступності води та можливих зсувів зон виробництва.

Для України як однієї з найбільших аграрних країн Європи та потенційного кандидата на повноцінне членство в ЄС проблема конкурентоспроможності набуває стратегічного значення. Вона пов'язана з необхідністю адаптації національного аграрного сектору до європейських стандартів якості екологічних вимог та інтеграції в єдиний європейський ринок особливо в умовах повномасштабної війни яка спричинила значні руйнування інфраструктури логістичні проблеми та втрати виробничого потенціалу. Наукометричний аналіз Rodriguez-Macay et al. 2024 на базі 1403 публікацій з Scopus та Web of Science 2000—2023 показує що Україна посідає перше місце за кількістю робіт з теми конкурентоспроможності аграрного сектору 94 статті 6 87 відсотків від загальної вибірки що свідчить про високий науковий інтерес вітчизняних дослідників. Водночас вплив публікацій залишається низьким лише 280 цитат 2 49 від-

сотків від загальної кількості та лише 35 відсотків у Q1-Q2 за Scimago.

У Європейському Союзі конкурентоспроможність ферм підтримується через комплексну та багаторівневу Спільну аграрну політику САП CAP яка поєднує прями платежі інвестиційну підтримку інструменти розвитку сільських територій та механізми управління ризиками. Політика ЄС орієнтована на вимірювані результати підвищення продуктивності праці загальної факторної продуктивності TFP та стійкості до зовнішніх шоків. Звіт Європейського Парламенту Beck et al. 2024 підкреслює що у 2014—2020 рр. САП забезпечувала значну частку валового доходу фермерських господарств до 30—40 відсотків у деяких країнах суттєво знижуючи варіабельність доходів.

Натомість в Україні державна підтримка конкурентоспроможності переважно реалізується через мобілізацію внутрішніх ресурсів підприємств у рамках концепції сталого розвитку. Митяй О. В. та ін. 2015 обґрунтували, що конкурентоспроможність є головним важелем сталого розвитку який передбачає створення раціональної структури виробництва стійкої до негативних зовнішніх впливів. Однак українська модель стикається з хронічним недофінансуванням технологічним відставанням низькою інтеграцією наукових розробок у практику та залежністю від експорту сировинної продукції.

Проблема загострюється через суттєві структурні відмінності підходів ЄС застосовує системний програмно-цільовий механізм з чіткими індикаторами моніторингу наприклад у CAP Strategic Plans тоді як Україна орієнтується на критерії сталості але має менш структуровану систему підтримки. Унаслідок цього українська продукція на міжнародних ринках конкурує з субсидованими європейськими товарами за нерівних умов. Крім того глобальні виклики зміна клімату вимоги Green Deal впровадження штучного інтелекту та перехід до циркулярної економіки вимагають термінового порівняльного аналізу політик для вироблення рекомендацій щодо модернізації української моделі. Без такого аналізу Україна ризикує зберегти сировинну орієнтацію сектору що загрожує довгостроковій конкурентоспроможності та сталому розвитку аграрної сфери OECD 2011.

Дослідження Nowak (2020) та Nowak and Zakrzewska (2024) підтверджують що навіть серед нових державчленів ЄС існує чіткий розрив між старими та новими країнами за рівнем конкурентоспроможності де нові держави

включаючи Україну як потенційного кандидата демонструють нижчі показники продуктивності факторів виробництва. Nowak (2016) у дослідженні конкурентоспроможності країн Центральної та Східної Європи зазначає що продуктивність землі та праці в групі 11 країн ЦСЄ значно нижча за середню по ЄС — 15 а найнижчі позиції за продуктивністю праці займають країни з низьким рівнем ВВП на душу населення — такі країни як Болгарія, Румунія та Польща.

Таким чином порівняльний аналіз державних політик є необхідним для виявлення шляхів гармонізації української моделі з європейською особливо в контексті післявоєнної відбудови та європейської інтеграції. Аналіз має враховувати не лише поточні показники але й історичний контекст розширення ЄС вплив CAP на нові держави та специфіку українського аграрного сектору в умовах війни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останні наукові праці в даному напрямку присвячені як загальним теоретичним аспектам конкурентоспроможності аграрного сектору так і конкретним механізмам державної підтримки. Rodriguez-Masaу (2024) здійснили масштабний наукометричний аналіз 1403 публікацій з баз Scopus та Web of Science за 2000—2023 рр. Дослідження виявило стрімке зростання наукової продукції з 2013 р. WoS та Scopus показали різні темпи зростання— так Scopus зріс на 21% у 2000—2012 рр. але у 2013—2022 рр. WoS зріс на 7% а Scopus на 28%.

Україна посідає перше місце за кількістю робіт але лише 35% публікацій у Q1-Q2 за Scimago. Топ10 країн включають Італію (86 статей), Іспанію (79), США (75), Німеччину (57), Чехію (49), Казахстан (43), Румунію (43), Великобританію (41) та Індію (39).

Звіт Європейського Парламенту Beck (2024) детально аналізує вплив САП на конкурентоспроможність ферм ЄС за періоди 2014—2022 та 2023—2027 рр. Дослідження виділяє ключові драйвери — зокрема це інтеграція нових технологій, позиція фермерів у ланцюгу доданої вартості, молоде фермерство, гендерна рівність, керування кліматичними ризиками, дотримання регуляторних вимог та цінова волатильність. Автори порівнюють рівні підтримки в державах — членах і зазначають диференціацію стратегій CAP— країни Півночі акцентують на інноваціях та бізнес — моделях циркулярної економіки — в той час як країни Півдня на кліматичній стійкості.

Митяй О. В. Лагодієнко В. В. та Сафонов В. В. (2015) обґрунтували взаємозв'язок конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України зі сталим розвитком аграрної сфери. Автори пропонують структурну модель сталого розвитку де конкурентоспроможність є головним важелем мобілізації внутрішніх ресурсів для раціональної структури виробництва, яка буде стійка до зовнішніх впливів. Ключовими механізмами визначені: економічні оптимізація виробництва, екологічне ресурсозбереження, безвідходність та соціальні корпоративна соціальна відповідальність, розвиток людського капіталу. Автори виділяють такі негативні тенденції в Україні як зменшення поголів'я худоби, деградація ґрунтів, забруднення нітратами та важкими металами, міграція сільського населення.

Nowak (2020) у дослідженні конкурентоспроможності сільського господарства нових державчленів ЄС виявили чіткий розрив між старими та новими країнами. За допомогою кластерного аналізу автори ідентифікували дві групи країн у 2007 та 2017 рр. Перша група з кращими показниками у 2007 р. включала 15 країн старого Союзу без Португалії та Греції, а в 2017 р. без Австрії. Дослідження показало що факторами які найбільше впливають є продуктивність факторів виробництва та участь у міжнародній торгівлі.

Nowak and Zakrzewska (2024) у статті *How Competitive Is the Agriculture in European Union Member States* запропонували синтетичний показник конкурентоспроможності для 27 держав — членів за 2012—2021 рр. за допомогою методу стандартизованих сум. Найконкурентнішими виявилися Данія Нідерланди та Бельгія. Найвищі темпи покращення у Фінляндії Словаччині та Ірландії. Однак розрив між старими та новими державами зберігається — жодна нова держава не увійшла до топ-10. РСА показала що частка сільськогосподарського експорту ЄС у загальному експорті агропродукції пояснює варіацію конкурентоспроможності.

Nowak (2016) у роботі про конкурентоспроможність країн Центральної та Східної Європи зазначила що продуктивність землі та праці в групі 11 країн ЦСЄ значно нижча за середню по ЄС15. Найнижчі позиції за продуктивністю праці займають країни з низьким ВВП на душу населення такі країни як Болгарія, Румунія та Польща. Капітальна продуктивність диференціює країни меншою мірою.

OECD у доповіді *Fostering Productivity and Competitiveness in Agriculture* від 2011 р. акцен-

тує глобальні тенденції уповільнення темпів зростання продуктивності у розвинених країнах та необхідність інвестицій в R&D інновації і закриття розриву між фактичною та потенційною продуктивністю. Дослідження аналізує ТФР земельну та трудову продуктивність за 1961—2007 рр. І підкреслює роль інноваційних систем та міжнародної співпраці.

Загалом література вказує на прогалини в напрямку емпіричних порівнянь конкретних інструментів України та ЄС недостатнє висвітлення впливу циркулярної економіки та AI а також слабку інтеграцію українських наукових результатів у практику державної політики. Існуючі дослідження не достатньо фокусуються на поствоєнній адаптації українського сектору та моделюванні інтеграції AI.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є проведення порівняльного аналізу державних політик стимулювання конкурентоспроможності аграрного сектору України та Європейського Союзу на основі останніх наукових публікацій та аналітичних звітів, виявлення ключових відмінностей і спільних рис а також формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення української політики в контексті європейської інтеграції та глобальних викликів. Аналіз базується на наукометричних даних, емпіричних звітах та структурних моделях, що дозволяє не лише описати поточний стан але й запропонувати конкретні механізми гармонізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Державна політика ЄС у сфері стимулювання конкурентоспроможності

Державна політика Європейського Союзу у сфері стимулювання конкурентоспроможності аграрного сектору ґрунтується на Спільній аграрній політиці (САП/САР), яка в програмному періоді 2023—2027 рр. та в перспективі до 2035 р. має чітку інтервенційну логіку з акцентом на конкурентоспроможність як одну з пріоритетних цілей. Згідно зі звітом Європейського Парламенту та Beck (2024) та оновленим EU Agricultural Outlook 2025—2035 Європейської Комісії (European Commission, 2025), підтримка здійснюється через два стовпи: прямі платежі (EAGF — European Agricultural Guarantee Fund) та розвиток сільських територій (EAFRD). У 2014—2020 рр. САП забезпечувала значну частку валового доходу фермерських господарств (до 30—40 % у деяких країнах), суттєво знижуючи варіабельність доходів і сприяючи стабільності виробництва.

Нові CAP Strategic Plans (CSP) держав-членів диференційовані: країни Півночі (Німеччина, Нідерланди) акцентують на бізнес-моделях циркулярної економіки та кліматичній нейтральності до 2050 р., тоді як країни Півдня — на інвестиціях у технології та підтримці молодих фермерів.

Ключовими інструментами є Complementary Income Support for Young Farmers (CIS-YF), інвестиційна підтримка (INVEST), інструменти управління ризиками (RISK), Європейське інноваційне партнерство EIP-AGRI та LEADER/CLLD для територіального розвитку. Політика активно враховує гендерний аспект: у CSP передбачено спеціальні стратегії для жінок. Рівень підтримки оцінюється через індикатори продуктивності праці, загальної факторної продуктивності (TFP) та частку CAP у доходах фермерів. У 2023—2027 рр. та в перспективі до 2035 р. акцент змістився на екологічні вимоги Green Deal, що посилює конкурентоспроможність за рахунок стійкості: зниження ризиків, підвищення якості продукції та адаптації до кліматичних змін. Згідно з EU Agricultural Outlook 2025—2035, ЄС очікує повільного зростання продуктивності сільського господарства на тлі викликів кліматичних змін та вищих витрат на вхідні ресурси, водночас забезпечуючи перехід до більш стійких систем виробництва (European Commission, 2025).

Європейська Комісія прогнозує, що ЄС збереже високий рівень self-sufficiency у ключових товарах (зернові, м'ясо, молочна продукція) та посилить торгівлю high-value commodities (сир, whey powders, оливкова олія). Структурні зміни в фермерстві продовжаться: "labour productivity growth" (продуктивність виробництва) стане основним драйвером. Реальний сільськогосподарський дохід на одного працівника зросте, але загальна економічна життєздатність ферм залишатиметься тісно пов'язаною з їх економічним розміром — більші ферми демонструватимуть кращі перспективи доходів. Загальний екологічний вплив ферм ЄС покращиться: очікується зниження викидів парникових газів, азотного надлишку та використання пестицидів завдяки змінам у структурі виробництва та впровадженню стійких практик.

EU Agricultural Outlook 2025—2035 підкреслює, що CAP у поєднанні з Green Deal забезпечує баланс між конкурентоспроможністю, стійкістю та продовольчою безпекою. Політика передбачає continuation of the existing policy environment, включаючи CAP Strategic Plans, які відображаються як кількісно (decoupled and coupled payments), так і якісно (інші заходи).

Прогнози базуються на стабільному макроекономічному середовищі (реальний ВВП ЄС зростатиме на рівні 1,4 % до 2035 р., інфляція стабілізується на рівні 2 %), але враховують невизначеності: волатильність цін на енергоносії, торговельні угоди та кліматичні ризики. У результаті ЄС підтримує конкурентоспроможність через інвестиції в інновації, цифровізацію, автоматизацію та генетику, що дозволяє компенсувати скорочення поголів'я тварин та земельних площ підвищенням урожайності та ефективності використання ресурсів.

Таким чином, державна політика ЄС формує системний, вимірюваний підхід до конкурентоспроможності, де CAP виступає не лише інструментом фінансової підтримки, але й каталізатором структурних трансформацій, стійкого розвитку та глобальної конкурентної переваги в сегменті high-value продуктів. Це контрастує з українською моделлю, яка, хоча й орієнтована на сталий розвиток, потребує глибшої інтеграції з європейськими механізмами для подолання технологічного відставання та посилення експортного потенціалу.

2. Державна політика України у сфері стимулювання конкурентоспроможності

В Україні державна політика стимулювання конкурентоспроможності аграрного сектору тісно пов'язана зі сталим розвитком аграрної сфери. Митяй О. В., Лагодієнко В. В. та Сафонов В. В. (2015) визначають її як здатність підприємств мобілізувати внутрішні резерви для створення раціональної структури виробництва, стійкої до негативних зовнішніх впливів. Структурна модель включає три блоки механізмів: економічні (дотримання економічних законів, оптимізація виробничих та розподільних відносин), екологічні (відповідність законам природи, ресурсозберігаючі технології, безвідходне виробництво) та соціальні (розвиток людського капіталу, повна зайнятість, корпоративна соціальна відповідальність). Конкурентоспроможність виступає головним важелем сталого розвитку, забезпечуючи екологічну стійкість та створення стандартів якості харчових продуктів.

Наукометричний аналіз Rodriguez-Masay (2024) підтверджує високу наукову активність України (перше місце за виробництвом публікацій), але низький вплив (низьке цитування та якість). Порівняно з ЄС, Україна має менш структуровану систему (обмежене фінансування кредитів, відсутність аналогів CAP Strategic Plans), що призводить до нижчої продуктивності та сировинної орієнтації. Дослідження Митяй та ін. (2015) виділяє негативні тенденції:

зменшення поголів'я худоби, деградація ґрунтів (54,2 % орних земель), забруднення нітрами (78 % овочів у деяких регіонах), міграція сільського населення (зникнення 300 сіл за 18 років).

Сучасна державна політика України у сфері конкурентоспроможності агросектору формується в рамках Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 15 листопада 2024 року. Стратегія визначає пріоритети розвитку аграрного сектору в умовах післявоєнної відбудови, європейської інтеграції та глобальних викликів. Основні цілі — підвищення конкурентоспроможності, забезпечення продовольчої безпеки, стале використання ресурсів та адаптація до вимог ЄС (Green Deal, CAP). Документ передбачає операційний план заходів на 2025—2027 роки, що включає:

1) Модернізацію виробничої бази та впровадження інновацій (цифровізація, точне землеробство, ресурсозберігаючі технології).

2) Розвиток переробної промисловості для переходу від сировинного експорту до high-value продуктів.

3) Підтримку експорту через агрохаби, спрощення процедур та гарантії Експортно-кредитного агентства.

4) Демаїнінг та відновлення земель, лібералізацію земельних відносин.

5) Формування кластерів (CRM-кластери) та державно-приватне партнерство для інвестицій в інфраструктуру (зрошення, логістика).

6) Гармонізацію з європейськими стандартами — санітарні та фітосанітарні заходи, політика конкуренції, екологічні вимоги.

Стратегія акцентує на сталому розвитку: раціональне використання земель, води, лісів, зменшення викидів парникових газів, перехід до циркулярної економіки. Особлива увага — підтримці малих та середніх фермерських господарств, молодих фермерів та жінок у сільському господарстві, що відповідає принципам CAP.

Додатковим імпульсом стала Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена у грудні 2024 року, з 8 пріоритетами Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства (об'єднане міністерство). Ключовими пріоритетами, що безпосередньо стосуються конкурентоспроможності агросектору було виділено:

1. Формування інструментів розвитку бізнесу — запуск нових механізмів підтримки сільського господарства, компенсація капітальних

інвестицій через податкові пільги, розширення програми "Зроблено в Україні".

2. Сучасна промислова політика — модернізація переробки, пріоритет українським товарам у державних закупівлях, розвиток агро-виробництва та dual-use товарів.

3. Дерегуляція — спрощення процедур, цифризація ("ePermit", "Pulse"), ризик-орієнтований підхід до перевірок.

4. Ефективне використання ресурсів — механізми фінансування зрошення, лібералізація земельних відносин, реформа екоконтролю, запуск ринку переробки відходів, створення CRM-кластерів.

5. Зростання інвестицій — страхування воєнних ризиків, PPP, інвестиційні фонди (США, ЄС), "Єдине вікно для інвесторів".

6. Активний експорт — Експортна стратегія до 2030 року, розвиток агрохабів, розширення можливостей Експортно-кредитного агентства.

7. Євроінтеграційні реформи — повна імплементація *acquis communautaire* (Chapter 11-13), запуск системи підтримки сільського господарства за європейськими стандартами, виконання *Ukraine Facility Plan*.

8. Інвестиції в людей — нова Стратегія зайнятості до 2030 року, підвищення продуктивності праці.

Ці пріоритети безпосередньо спрямовані на підвищення конкурентоспроможності агросектору: від сировинної моделі до високотехнологічного, стійкого та експортноорієнтованого виробництва. Особливий акцент — на післявоєнній відбудові (демаїнінг/ розмінування, відновлення земель), адаптації до Green Deal та CAP, цифровізації та інноваціях.

Таким чином, державна політика України, хоча й орієнтована на мобілізацію внутрішніх ресурсів та сталий розвиток (Митяй та ін., 2015), активно еволюціонує в напрямку європейської моделі. Стратегія до 2030 року та Програма діяльності Уряду 2025 року створюють рамки для системної підтримки конкурентоспроможності через інвестиції, експорт, інновації та євроінтеграцію. Однак для повної гармонізації з CAP необхідне подальше посилення інструментів прямого фінансування, моніторингу індикаторів TFP та обов'язкових екологічних стандартів.

3. Порівняльний аналіз політик

Порівняльний аналіз державних політик стимулювання конкурентоспроможності аграрного сектору України та ЄС дозволяє виявити ключові відмінності, спільні вектори розвитку та перспективи синергії в умовах євроін-

теграції України. Аналіз проводиться за п'ятьма основними напрямками: фінансово-інституційна підтримка, інструменти стимулювання, акцент на стійкості та екології, продуктивність і інновації, а також вплив зовнішніх викликів (війна для України, кліматичні зміни для ЄС). Джерелами слугують EU Agricultural Outlook 2025—2035 (European Commission, 2025), звіт Європейського Парламенту Beck (2024), наукометричний огляд Rodriguez-Masaу (2024), модель сталого розвитку Митяй О. В. та ін. (2015), Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року (Розпорядження КМУ № 1163-р від 15.11.2024), Програма діяльності Уряду з 8 пріоритетами Мінекономіки (2024) та матеріали II Міжнародної конференції "Конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах ЗВТ з ЄС" (2019).

1. Фінансово-інституційна підтримка. У ЄС політика ґрунтується на потужній, багаторівневій системі Спільної аграрної політики (САП/САР 2023—2027), де прямі платежі (EAGF) та заходи розвитку сільських територій (EAFRD) становлять до 30—40 % валового доходу фермерських господарств у деяких країнах-членах (Beck, 2024). CAP Strategic Plans (CSP) диференційовані за державами, з обов'язковим екологічним компонентом Green Deal. Фінансування є стабільним і прогнозованим, що знижує ризики та стимулює інвестиції.

В Україні державна підтримка традиційно менш централізована та менш фінансово ємна. До 2024 року вона базувалася переважно на внутрішніх ресурсах (Митяй та ін., 2015), з обмеженими прямими субсидіями. Стратегія № 1163-р (2024) та Програма Уряду вводять нові інструменти: компенсацію капітальних інвестицій, податкові пільги, державно-приватне партнерство (PPP), страхування воєнних ризиків та розширення можливостей Експортно-кредитного агентства. Однак обсяг фінансування значно нижчий, ніж у ЄС.

2. Інструменти стимулювання. ЄС застосовує комплекс інструментів: Complementary Income Support for Young Farmers (CIS-YF), інвестиційна підтримка (INVEST), управління ризиками (RISK), EIP-AGRI та LEADER/CLLD. Акцент на generational renewal, гендерній рівності та територіальному розвитку. Політика спрямована на структурні зміни: зростання labour productivity як головного драйвера TFP (European Commission, 2025).

В Україні інструменти зосереджені на дерегуляції ("ePermit", "Pulse", ризик-орієнтований контроль), формуванні CRM-кластерів, модернізації переробки та розвитку агрохабів (8 пріоритетів Мінекономіки). Стратегія 2030 акцентує лібералізацію земельних відносин, демаїнінг та відновлення земель. Конференційні матеріали 2019 (Наконечна К. В., Іванчук Я. О.) фіксували, що ЗВТ з ЄС відкриває експортний потенціал, але вимагає гармонізації стандартів. Відмінність: ЄС — системні платежі та інноваційні партнерства; Україна — ринкові механізми + державна стратегічна координація.

3. Акцент на стійкості та екології. ЄС інтегрує Green Deal як обов'язкову умову САР: зниження GHG-викидів, азотного надлишку, пестицидів до 2035 року. EU Agricultural Outlook прогнозує покращення екологічного впливу ферм при збереженні self-sufficiency у зернових, м'ясі та молоці (European Commission, 2025).

В Україні модель включає три блоки (економічний, екологічний, соціальний), де конкурентоспроможність є головним важелем. Стратегія № 1163-р передбачає перехід до циркулярної економіки, зменшення викидів, ресурсозберігаючі технології. Однак реалізація ускладнена війною (деградація земель, міграція).

4. Продуктивність та інновації. У ЄС прогнозується повільне зростання продуктивності через кліматичні виклики та високі витрати на вхідні ресурси, але продуктивність праці залишається ключовим драйвером. Реальний дохід на працівника зростатиме, економічна життєздатність залежить від розміру ферми (European Commission, 2025). Інновації (цифровізація, генетика, автоматизація) фінансуються через EIP-AGRI.

В Україні продуктивність нижча через війну, але Стратегія 2030 та Програма Уряду акцентують фокус на точному землеробстві, цифровізації, переробці та high-value продуктах.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика політик ЄС та України

Напрямок	ЄС (CAP + Green Deal)	Україна (Стратегія 2030 + Програма Уряду)
Фінансування	30—40 % доходу від прямих платежів	Компенсації, пільги, PPP (обсяг нижчий)
Інструменти	CIS-YF, INVEST, RISK, EIP-AGRI, LEADER	Дерегуляція, кластери, агрохаби, ECA
Екологія	Обов'язкові індикатори, зниження GHG	Стратегічні цілі, циркулярна економіка
Продуктивність	Labour-driven TFP, стабільне зростання	Потенціал зростання через інновації та переробку
Експорт	High-value (сир, оливкова олія)	Перехід від сировини до high-value (Стратегія)

Джерело: складено автором на основі European Commission (2025), Beck et al. (2024), Митяй та ін. (2015)

5. Вплив зовнішніх викликів та перспективи. ЄС стикається з волатильністю цін на енергоносії, торгівельними бар'єрами та кліматом, але має буфер у вигляді CAP. Outlook 2025—2035 прогнозує стабільне макро-середовище (ВВП ЄС ~1,4 %, інфляція ~2 %).

Україна переживає воєнні руйнування, але Стратегія 2030 та Ukraine Facility передбачають післявоєнну відбудову, гармонізацію з CAP та Green Deal.

Таким чином, політика ЄС є зрілою, фінансово забезпеченою та екологічно орієнтованою системою, що забезпечує стабільність і конкурентну перевагу в сегменті high-value продуктів. Політика України — динамічна, ринково-орієнтована, з акцентом на післявоєнну відбудову та євроінтеграцію, але потребує посилення прямого фінансування та моніторингу індикаторів. Синергія можлива через імплементацію CAP-подібних механізмів у рамках Ukraine Facility та Стратегії 2030, що дозволить Україні підвищити TFP, екологічну стійкість та експортну конкурентоспроможність на рівні ЄС.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Порівняльний аналіз показує що політика ЄС є більш системною інтегрованою та орієнтованою на вимірювані результати конкурентоспроможності через САП тоді як в Україні акцент на сталому розвитку підприємств створює міцну теоретичну базу але потребує посилення державних інструментів фінансування інновацій та адаптації до європейських стандартів. Україна може значно підвищити конкурентоспроможність шляхом гармонізації політики з CAP впровадження циркулярної економіки та штучного інтелекту як рекомендують Rodriguez-Macay et al. 2024 а також посилення корпоративної соціальної відповідальності та підтримки молодих фермерів і жінок.

Перспективи подальших розвідок охоплюють емпіричне оцінювання впливу інструментів CAP на українські ферми в умовах асоціації з ЄС моделювання інтеграції АІ та циркулярних практик у національну модель сталого розвитку порівняльний аналіз ефективності підтримки молодих фермерів та жінок у двох регіонах а також розробку рекомендацій щодо створення національних CAP Strategic Plans для України після набуття членства. Додатковими напрямками можуть стати аналіз впливу війни на TFP та моделювання післявоєнної відбудови з урахуванням Green Deal.

Література:

1. Beck M. et al. (2024). CAP support and farm competitiveness 2014—2027: intervention logic, CSP typology and young farmers/women measures. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. IPOL_STU-(2024)747270_EN. Brussels. 110 p.

2. European Commission (2025). EU Agricultural Outlook 2025—2035. DG Agriculture and Rural Development, Joint Research Centre. Brussels. 86 p. (Completed in December 2025). DOI: 10.2762/4491268.

3. Митяй О. В., Лагодієнко В. В., Сафонов В. В. (2015). Конкурентоспроможність як чинник сталого розвитку аграрних підприємств: структурна модель механізмів. [Електронний ресурс]// content.pdf (4 с.).

4. OECD (2011). Fostering Productivity and Competitiveness in Agriculture. OECD Publishing. Paris. 110 p. ISBN 978-92-64-16682-0.

5. Rodriguez-Macay D. et al. (2024). Competitiveness in the agricultural sector: a literature review. Scientometric analysis (Scopus/WoS, ToS methodology). 18 p. (Competitiveness_in_the_agricultural_sector_a_liter.pdf).

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р "Про затвердження Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

7. Міністерство економіки України (2024). Затверджено Програму діяльності Уряду — 8 пріоритетів Мінекономіки. [Електронний ресурс]. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/a6514f7f-2003-401f-b00f-0951ce0e02cd?lang=uk-UA&title=ZatverdzhenoProgramuDialnostiUriadu-8-PrioritetivMinekonomiki> (дата звернення: 09.04.2026).

8. Конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах функціонування Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом: збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (11 квітня 2019 р.). К.: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2019. 230 с. ISBN 978-617-7630-27-1.

9. Nowak A., Krukowski A., Rozanska-Binczyk A. (2020). Competitiveness of Agriculture in New Member States of the European Union. European Research Studies Journal, XXIII(Special Issue 1), pp. 160—175.

10. Nowak A., Zakrzewska A. (2024). Agriculture-14-00612-v2.pdf: Synthetic competitive-

ness index for EU-27 (2012-2021). Multidisciplinary Digital Publishing Institute.

11. The Competitiveness of Agriculture in Central and Eastern European Countries (2017). 13 p. (The_competitiveness_of_agriculture_.pdf).

References:

1. Beck, M. (2024), CAP support and farm competitiveness 2014—2027: intervention logic, CSP typology and young farmers/women measures. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

2. European Commission (2025), EU Agricultural Outlook 2025—2035. DG Agriculture and Rural Development, Joint Research Centre. Brussels. DOI: 10.2762/4491268.

3. Mityay, O. V., Lagodiyenko, V. V. and Safonov, V. V. (2015), Competitiveness as a factor of sustainable development of agricultural enterprises: structural model of mechanisms.

4. OECD (2011), Fostering Productivity and Competitiveness in Agriculture, OECD Publishing, Paris. ISBN 978-92-64-16682-0.

5. Rodriguez-Macay, D. (2024), "Competitiveness in the agricultural sector: a literature review", Scientometric analysis, available at: Competitiveness_in_the_agricultural_sector_a_liter.pdf (Accessed 30 March 2026).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Decree "On Approval of the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine for the Period up to 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (Accessed 09.04.2026).

7. Ministry of Economy of Ukraine (2024), "The Government Action Programme — 8 Priorities of the Ministry of Economy was approved", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/a6514f7f-2003-401f-b00f-0951ce0e02cd?lang=uk-UA&title=ZatverdzhenoProgramu-DiialnostiUriadu-8-PrioritetivMinekonomiki> (accessed: 09.04.2026).

8. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (2019), Competitiveness of the Agricultural Sector in the Context of the Functioning of the Free Trade Zone with the European Union: Collection of Abstracts of the II International Scientific and Practical Internet Conference, 11 April, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. ISBN 978-617-7630-27-1.

9. Nowak, A., Krukowski, A. and Rozanska-Binczyk, A. (2020), "Competitiveness of Agriculture in New Member States of the European Union", European Research Studies Journal, XXIII(Special Issue 1), pp. 160—175.

10. Nowak, A. and Zakrzewska, A. (2024), "Agriculture-14-00612-v2.pdf: Synthetic competitiveness index for EU-27 (2012—2021)", Multidisciplinary Digital Publishing Institute.

11. Nowak, A. (2017), "The Competitiveness of Agriculture in Central and Eastern European Countries", available at: The_competitiveness_of_agriculture_.pdf (Accessed 30 March 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 09.04.26

Процеңзовано / Revised: 16.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292